

Nos ez a kötet és a könyvbemutató maga módján egyedi. Eddig a Protestáns Teológiai Intézetben nem volt szokás köszönteni a 60. születésnapját ünneplő tanárokat. Én úgy gondolom, hogy a hagyományokat időről időre felül kell vizsgálni, és az arra érdemes tanárokat külön kötetel köszönteni.

Kedves Dezső! Hatvanadik születésnapod alkalmából a legnagyobb titoktartás mellett állítottam össze ezt a kötetet. A titkos összeesküvésben sokan részt vettek, kezdve Kató Béla püspökkel, Ballai Zoltán gazdasági előadó-tanácsossal, Kállay Dezső rektorral és sokan másokkal. A titkolózásra azért volt szükség, mert téged ismerve, tiltakoztál volna e szándék el-

len. Ezzel a tanulmánykötettel, amelynek teljes címe *Non videri, sed esse. Tanulmányok a 60 éves Buzogány Dezső tiszteletére*, tisztelgünk munkásságod előtt, és kívánjuk, hogy további sok évtizeden át tudd folytatni rendkívül színes és szerteágazó tudományos és közegyházi tevékenységedet Jászberénytől Szovátyáig.

Fogadd hát tőlünk e szerény kötetet, kis és szegény nemzet vagyunk, csak efféle kötetre futja.

Isten éltesen sokáig!

Kolumbán Vilmos József

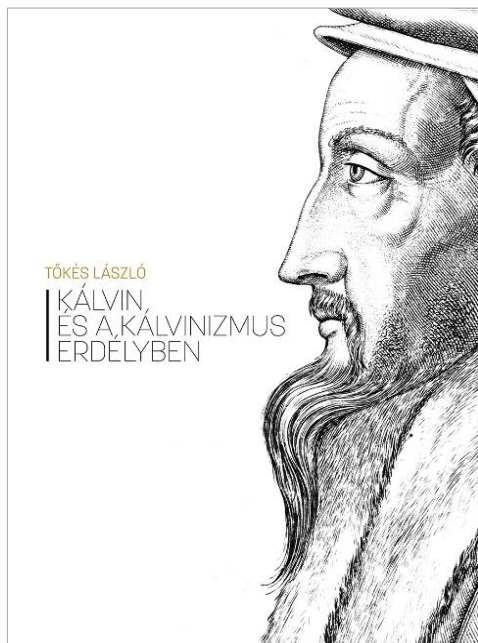
(Elhangzott a 2017. június 20-án tartott könyvbemutatón, amely a 60 éves Buzogány Dezső köszöntésével folytatódott.)

Tőkés László: *Kálvin és a kálvinizmus Erdélyben.*

Nagyvárad 2017, 56 old.

Post tenebras lux. Evangéliumi fáklával a déli sötétség ellen

Merészkedjünk vissza az 1985-ös esztendőbe. Amikor a *Kálvin és a kálvinizmus Erdélyben* traktátus született, Romániában az egyház frontális támadásnak volt kitéve. A siralomházzá vált országban hiányzott a kenyér és a só, a gyógyszer, a petróleum, a gyertya és a gyufa, s eközben tapsoltatták a nyomorgókat. Nyíltan akadályozták a teológiai képzést. Egyik román újságban olvastam annak idején egy olyan interjút, amelyben a párt- és államelnök víziója szerint a kommunizmus nemsokára diadalra jut világszerte, és akkor elérik a kommunizmus csúcsait (románul: „culmile comunismului”), az egyház pedig magától fog eltűnni. A kis fenevadak természetének és az állhatatosak bizonyágtételének ismer-

rői azonban tudták, hogy az egyház üllőjén eddig minden kalapács elköpött.

Tőkés László a 2014-es nagyvárad-i Kálvin-konferencia alkalmával élesen emlékezett az akkori életben tartó teológiai foglalatosságának és ennek a tanulmányának a születésére. Munkáját a féltve rejtett iratai között őrizte, míg azt a kommunista politikai rendőrség, a Szekuritáté el nem kobozta. (A harminc évvel korábban készült jegyzeteket Molnár János találta meg Bukarestben, a titkosszolgálat levéltárában, és Tőkés László ezeknek a felhasználásával folytatta, illetve egészítette ki régi dolgozatát, amely *Kálvinizmus és románság a XVI–XVII. században* címmel jelent meg (ld. Pálfi József (szerk.): *Kálvini vonások a magyarok lelki arcán*. Hatvani István Teológiai Kutatóintézet Debreceni Református Hittudományi Egyetem – Partiumi Kiadó, Debrecen–Nagyvárad, 2015, 353–363.)

Valószínű, hogy az egyik példány édesapjának köszönhetően jutott el Budapestre, ahol a *Theológiai Szemlé*-ben jelent meg 1986-ban *Kálvin és a kálvinizmus Romániában, illetve Erdélyben* címmel (29. új évf., 4. sz. 216–231. old). Azt is ki kellene még deríteni, hogy ki fordította le németre, és mi lett a tanulmány további külföldi sorsa. Tőkés László dolgozatát 1986 őszén vehették kézbe Hollandiában. Erdélyben nem lehetett megrendelni ezt a folyóiratot. Bátor tettnek tartottuk azt, hogy a személyi kultusz féktelen tobzódása közepette ő úgy emlékeztetett a kálvinizmus történelmi forrásaira, arra, hogy azokból merítve, reménység szerint hitbeli megújulást lehet elérni a kegyelem építő eszközei

által. Azt jelezte, hogy vihar idején Kálvin társaságában mégis ki lehet állni a „tornác küszöbére”.

Az erdélyi teológusok régóta tisztában voltak azzal, hogy az egyház olyan teológia nélkül, mint a test fej nélkül. Az „ahogy lehet” szellemiségben szorgalmazták a teológiai képzést, példázták az etikus viselkedést, és mutattak rá az újkori szentek kitarására. A lelkészképzés elsorvasztását vagy a másikat sántán kísértésnek számító falurombolási tervet, hogy csak ezt a kettőt említsük, lehetetlen volt szó nélkül hagyni, de ezt már a fiak tették szóvá az *Ellenpontok* című szamizdat hasábjain és bizonyos tiltakozó levelek oldalain. Így röppent fel a szalárdi Molnár János és a Tőkés László neve.

A nacionálkommunizmus idején számos gyülekezetben gerinces presbitériumok szálltak szembe a diktatúrával, és a politikai rendőrség egyből kíváncsi lett az ellenállásnak eredetére. Bukaresti főhadiszállásuk könyvtárába a szekusok (a Szekuritáté emberei) begyűjtötték a Heidelbergi Kátét, a Második Helvét Hitvallást, a Bibliát és a házkutatások alkalmával elkobzott magyar teológiai műveket. Ha gyanús gondolatokra leltek, akkor a kollaboráns lelkészekről kértek szakvéleményt az úgynevezett „áthallások” értelmezésére és annak megerősítésére, hogy tetten érhető államellenességről, nacionalizmusról, törvénytelenésről, számító kegyességről, illetve hogy valami más rendszerellenes dologról van szó.

Amikor együtt szolgáltunk Tőkés Lászlóval a dési egyházmegyében, az országos Kálvin-témát én dolgoztam

ki előadásokkal és referátumokkal együtt, és ekkor fordult elő először, hogy az utólag besúgónak minősülő dési esperes előre és románul kérte be Kálvin-dolgozataink szövegét. Kétségtelen, hogy a hatalom félt Kálvintól vagy Bézának (Théodore de Bèze) a népfelsgre vonatkozó klasszikus tanításától.

Ismeretessé vált, hogy 1962 januárjában a Horváth László-féle per következményeként égették el Kuyper Ábrahám műveit a kolozsvári néptanács udvarán, mert neokálvinista teológiai tanítása, a saját körben érvényes szuverenitás elmélete, a szenvedés, illetve a passzív és aktív ellenállás jogának még a gondolata is elfogadhatatlan volt a Ceaușescu uralma alatti „fényévek” korszakában. Továbbá tilos volt a románok közötti reformáció történetével foglalkozni, illetve azt úgy tüntették fel, mint kálvinista lélekhalászatot és egyben a románok elnemzetlenítését. Tőkés László avatottan beszélt mindezekről 2014-ben, amikor a Szekuritáté bukaresti levéltárából előkerült dolgozatának a kéziratát elemezte.

Abban az időben, amikor Tőkés László „munka nélküli lelkipásztorként” a helyét és társait kereste a teológiai ellenállás mezején, ösztönösen megérezte, hogy a hazugság falának hosszúra nyúlt árnyékában Kálvinnal kell megállni. Az erdélyi neves írók, például Kocsis István, Páskándi Géza és Sütő András szintén csak a reformáció korában keresték az ellenállók példaképeit, akik a hit közismert ellenállóinak, Luthernek, Kálvinnak, Szervétnek és Dávid Ferencnek a szájával

mondatták el áthallásos üzeneteiket a szájkosaras romániai diktatúrában.

Érdekelnének a részletek is, hogy Tőkés László miként jutott az akkor elérhető Kálvin-irodalomhoz, ahhoz a többletkez, ami érezhetően van jelen a bibliográfiai jegyzékén túl. Ösztönösen is arra gondolok, hogy az édesapja könyvtára volt az a műhely, amelyet használhatott tanulmánya megírásához. Nagy Barna professzort idézem szó szerint, aki a hivatalos magyarországi sajtóban akkor azt írta, hogy amikor Romániában hozzá lehet majd férni az elkobzott egyházi könyvtárak anyagához, akkor a helybéli kutatók révén teljesebb rálátásunk lesz a reformáció és az ellenreformáció századának hitvallási irodalmára. (Hála Istennek, hogy a romániai könyvtárak ma már elérhetőek, és valóban gazdagodtak a Kálvin hatására vonatkozó egyháztörténeti ismereteink. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület több mint háromezer kötetet magában foglaló könyvtárát azonban soha nem adták vissza, leveleinkre nem válaszoltak. Még van reá tanú, Kiss Jenő nyugalmazott sepsiszentgyörgyi könyvtárigazgató, aki a Román Nemzeti Könyvtár pincéjében látta a pecséttel ellátott könyveink halmát.)

Most pedig figyeljük meg a következő toposzokat, amelyek tövisként szúrták annak idején a fürkésző cenzorok szemét. A magyarországi sajtó már elhordozhatta mindezeket, Romániában azonban tiltott volt az olyan fogalmaknak még az említése is, mint Erdély, a nyugati keresztyénség keleti bástyája, autonóm jogállású vajdaság, három feudális „natio” – magyar és

székely nemesség, szászok – együttélésekből fakadó, majd ezek szövetségére épülő „unio trium nationum” (1437; Izabella és fia, János Zsigmond – 1556-ban az ő visszajövetelükkel és a kiskorú uralkodó gyámjának, Petrovics Péter főúrnak a tényleges kormányzásával kezdődik el az önálló erdélyi fejedelemség története –, stb.). Tőkés László most László Dezsőt meri idézni: „Akkor is, mint a mostani nehéz időkben, az egyház volt az a biztos vár, amelyik nemzetünket a pusztulástól megmentette.” Kimondja, hogy az önálló református fejedelemségnek életmentő szerep jut majd a nemzeti érdekek, a magyar államiság és alkotmányos szabadság védelmezésében.

Tőkés László nem ítélkezik a görögkeleti románok megnevezésének kimaradása miatt az 1568-os tordai vallásbéke határozatából. A hivatalos gyakorlat szerint valamiféle hamis sajnálkozást kellett elrebegniük azoknak, akik meg merték említeni az erdélyi vallásszabadság deklarálását. „Noha meghozatala időpontjában e törvény – a fejedelem és a dávidista többségű rendek szándéka szerint – az antitritáriusoknak kedvezett, és nem terjedt ki tételesen a görögkeleti román és egyéb kisebb felekezetekre vagy szektákra, az elkövetkező évtizedekben a rekatolizációs és Habsburg-törkvések ellenében a belpolitikai egyensúly kialakulása és Erdély felvirágzása szempontjából rendkívüli jelentőségre tett szert, és a sajátos erdélyi tolerancia és alkotmányosság alapkövévé vált.”

Bocskai 1606-os szabadságharcára nézve ezt írja: „Győzelmes hadjáratának vallási ideológiájában kimutatható a kálvini ellenállási jog hatása, misze-

rint Isten az ő szolgálói közül »támaszt valakit a nyilvánvaló megtorlásra és megbízza azzal, hogy bosszulja meg a bűnös uralmat, és szabadítsa fel az igazságtalanul elnyomott népet szánandó nyomorúságából.«”

Tőkés László másik lázító észrevétele, amely Pokoly Józsefre hivatkozik, így olvasható a 22. oldalon: „Az erdélyi állam szerepe... meghatározó, és jelentősége felbecsülhetetlen az egyetemes magyar protestantizmus és általában a magyar államiság fennmaradása szempontjából. Erdély, a protestantizmus »soha nem jutott ellenétbe a hazafisággal.«”

Az erdélyi román reformáció történetével való foglalkozás a tiltott kutatási területek közé számított. „Külön említést érdemel a románok között végzett református misszió. Hosszabb-rövidebb megszakításokkal 1566 óta román református püspökség állott fenn Erdélyben, és külön egyházmegyéik voltak a Partiumban is. Gyülekezeteikben az erdélyi fejedelmek vezették be a román nyelv istentiszteleti használatát, és már a reformáció századában zoltároskönyvük (1570) és a Mózes első két könyvét tartalmazó bibliafordításuk – Báthory Zsigmond címerét hordozó, úgynevezett szászvárosi Palia, 1582 – jelent meg magyar református támogatással román nyelven. Az első román nyomtatványok a reformáció termékei. Azután a 17. században Erdély fejedelmei megújították a magyar református püspöknek alárendelt román püspökséget; kilenc egyházmegyéjük számára iskolákat állítottak fel, sőt Apafi fejedelem idejében Fogarason papneveldejük is volt. I. Rákóczi György hat-

hatós támogatásával a számukra felállított román nyomdában jelent meg a teljes Újszövetség (1648) és a *Heidelbergi Káté* több anyanyelvű kiadása (1640, 1648, 1656). Bethlen Gábor széles körű tervei közé tartozott az egész ortodoxiára kiterjedő kálvinista miszsió, s ebben az ügyben levelezésben is állt Cyrill Lukaris konstantinápolyi pátriárkával, azonban elképzelései megbuktak az ortodoxia ellenállása és a pátriárka korai, erőszakos halála miatt. A románok megkésett reformációja ellenállásuk és az idő rövidsége miatt nem gyökerezhetett meg igazán, s végül a századfordulón a Habsburg-hatalom megmaradt gyülekezeteiket a római katolikus egyházba olvasztotta. Ettől eltekintve, a reformáció, a református egyház maradandó érdemeiket szerzett a román nemzeti irodalom megteremtésében. Az egyház és az oktatásügy szerepéről egyenesen így ír: „Az iskolaügyet hosszú idő után a reformáció karolta fel először, amit jól jellemez egy 1557-beli országgyűlési végzés: »Az iskolák állítását Isten dicsőségére és az ország felvirágozására szükségesnek tartjuk«. Ebben a korban egyház és iskola összefonódása biztosítja az Ige, a reformáció átütő erejét, s ez a hagyomány él tovább a protestáns erdélyi fejedelemségben.”

Eddig csak itt, a 33. oldalon olvashatunk olyan magyar vonatkozású megállapítást, amely Lucian Blagára hivatkozik: „Megvesztegetések, privilégiumok és kényszer révén a görögkeleti románok jelentős részét a római katolikusokkal való unióra bírják (1697), hogy ezzel ellensúlyozzák Erdély protestáns többségét. A 18. század folyamán nemesítet lakosok 50%-a a ro-

mánok közül kerül ki, akiket a más vallásúakkal együtt a református többségű rendek ellen hangolnak.”

„A teljesen indokolatlanul szászromán vidékre, félreeső szász városba, Nagyszebenbe helyezett kormányzó Főtanács, a Gubernium tagjait – önkényesen – a császár nevezi ki, egyre rontva benne a reformátusok számarányát, és rövid időn belül teljesen kizárva soraiból az unitáriusokat.”

„A kései tatárjárás példának okáért csupán egyetlen egyházmegyében, (a székiben) a gyülekezeteknek közel felét, tizenhetet teljesen elpusztított. A járványoknak egyes vidékek lakossága felerészben esett áldozatul. Az ínség elől, különösen a székelység, megújuló hullámokban vándorol a Kárpátokon túlra.”

„1716-ban például Kornis Zsigmond fegyveres erővel elfoglalta a medgyesfalvi református templomot, »jezsuitákat telepített belé, az ellenszegülő népet pedig szétverte, a falut a földdel egyenlővé tette – tiszta református vidéken! ... Az üldözött protestánsok elköltöztek, helyükbe a földesúr román jobbágyokat telepített... a község tiszta románná lett. Oka a hitbuzgalom mellett a hűbéri érdek: székely szabadok helyett inkább kellett a földesúrnak román (katolikus) jobbágyok.«” (Itt a szerző Böződi Györgyöt idézte.)

„Tartsák zárva a templomot, s a papok, egyháziak és kurátorok legyenek mindig készenlétben a meglepetésszerű támadások ellen. Így is történt ez Búzásbesenyőn, ahol szomszédos gyülekezetek segítségével sikerült visszafoglalni az elsajátított templomot (1727). Ebben a korban alakulhatott

ki a türelmes, de »harcos kálvinizmus« erdélyi eszménye. A helyi viszonyok hatalomtól távol eső, »emberméretű« harcaiban a gyülekezetek hite és elszántsága sikerrel háríthatta el a veszélyeket, a kihívást. Ahol ez nem sikerült, a legtöbb esetben a Főtanács sem érhetett el nagyobb eredményt a bürokratikus önkénnyel szemben.”

„A felekezetek egyenjogúsága is a szabadságharcral együtt bukott. Újabb pusztulás szakadt Erdélyre – mint annyiszor. Romok, halottak és bebörtönzöttek. Tizennyolc anyaegyház pusztult el teljesen. Megint előlről kellett kezdeni mindent. És újból megszokni a Habsburg-önkényt. Az erdélyi pusztulás és újjászületés valószínűs történeti »lenyomata« a nagyenyedi református kollégium. Most is feldúlva, kiégve, romokban hever. Román lázadók semmisítették meg pótolhatatlan levéltári és könyvtári értékeit. Emlékezzünk: 1662-ben Gyulafehérvár pusztulása miatt telepítette át Nagyenyedre a fejedelem.”

Tőkés Lászlónak a 20. századra vonatkozó megállapításai közül továbbra is olyan igazmondó részeket idézünk, ami az akkori romániai napi sajtóban nem jelenhetett meg.

„Az államérdeket előtérbe helyező hazafias és liberális szemlélet »szűk látókörű felekezeti aggályoknak« minősítette az iskolákhoz való féltő ragaszkodást, és könnyűszerrel mondott le azokról a katolikus és román egyházakkal ellentétben. ...az 1868-as iskolatörvény nyomán Erdély 587 református iskolájából 1897-re 278, 1918-ig pedig összesen alig 175 maradt meg.”

„A következő harminc év (1918–1948) a belmisszió kiteljesedésének korszaka Erdélyben. A rövid megszakítással kisebbségben élő református népnek lelki erőssége és megmaradásának egyik, talán legfontosabb záloga lett az egyház. A reformáció korabeli »magyar vallás« fogalma így nyert újra időszerűséget változott körülmények között, az elnyomó, burzsoá-nacionalista Romániában. Hit és magyarság történelmi, valamint a teológiai hitvallásosság jelenkori irányzata fonódott eggyé Erdélyben, hogy létrehozza azt a missziói lelkületet és egyházat, mely éppen a legnehezebb időkben lett képes életre rázni és megújítani népét, és megőrizve továbbadni az éltető hitet.”

„A kisebbségi sorsba került magyarság részére súlyos veszteséget jelentett, hogy az egyházak annak idején átadták iskoláik nagy részét az államnak, mert csak a hitvallásos iskola biztosíthatja a magyar ifjúság magyar nyelvű tanítását az új viszonyok között.”

„A bécsi döntés nyomán a romániai református egyház kettészakadt: a Magyarországhoz visszakerült mintegy 400 anyaegyházzal szemben Románia területén maradt 200 gyülekezet, 175 000 lélekkel. A közelmúltról és a jelenről nehéz írni.”

„A válságos idők helytálló püspöke, Vásárhelyi János 1946-os év végi jelentésében a következőkben veszi számba a veszteségeket: 204 lelkész elhagyni kényszerült szolgálati helyét – a vihar elmúltával 170 visszatért; 82 anyaegyházban nincs lekipásztor; háborús kárt szenvedett 169 templom, 135 iskola, 162 paplak; 60 harangon kívül eltűnt rengeteg könyv, irattári

anyag, kegszer; 180 lelkészt kifosztottak, 57 börtönt szenvedett, 25-öt meghurcoltak; 21-et megverték, kettőt meggyilkoltak, az egyiket családostól; 131 nemzeti, 8 vallási súrlódásról érkezett jelentés.”

„A Magyar Népi Szövetség demokratikus nemzetiségi szervezetével karöltve szolgálta népét és híveit – egészen annak feloszlataáig.”

„Az 1950-es évek óta a hitélet és a vallásgyakorlat az egyház szűken vett intézményes keretei és a templomok falai közé szorult. A belmissziói, szervezeti élet, valamint az egyháztársadalmi munka minden formájában megszűnt. A templomi katekizáció engedélyezett ideje: szombat és vasárnap. A szórványállapot a végbement társadalmi-politikai változások következményeként rendre az egész reformátusságra kiterjed: hatalmas szórvány vagyunk, tovább aprózódó szigetvilág.” A Romániai Református Egyház „a hivatalosan megrendezett ortodox-protestáns interkonfesszionális értekezletek résztvevője, és az országosan meghirdetett békeakciókhoz is csatlakozik”.

„A jelen számbavételéhez még nincs meg a kellő távolság és perspektíva. Ennek ellenére, bizonyosnak látszik, hogy sürgősen szükség volna egy, a jelenkor követelményeinek és kihívásainak megfelelő és a társadalmi behatásokat ellensúlyozni képes, mindenre kiterjedő hitvallásos és öntudatos megújulásra a semper reformanda jegyében. 1985. május 13.”

Összesítve: Tőkés László 28 helyen szállott szembe az akkori hivatalos beszédmóddal, ferdítéssel vagy éppen elhallgatással. Ez akkor hőstettnek számított. Akárcsak a minden-

re kiterjedő hitvallásos és öntudatos megújulásra szóló felhívása, ami folyamatosan, napjainkig érvényes a mai kihívások és gondok közepette.

A traktátus adatoltsága kitűnő, egyetlenegy helyen találtam egy azóta meghaladott véleményt: a 29. oldalon azt írja, hogy 10 000 Váradi Bibliát nyomtattak, de valójában csak 1500 példányt; és ezt vagy hét éve tudjuk, mióta magyar kutatók felfedezték Nagyszebenben a Szenczi Kertész Ábrahám halála utáni nyomdaleltárt.

Örvendetes, hogy a konfirmáció bevezetésének és később a presbitériumok felállításának az időpontjára is odafigyelt, és olvasottsága révén megkapó az, ahogyan korszakonként igyekezett a lelkület mibenlétének a megfogalmazására.

A 2009-es református kalendárium egyik szerkesztőjeként magam választottam ki közlésre két fejezetet ebből a tanulmányból: a reformáció korát és a református fejedelmek 1604-től 1690-ig terjedő korszakát. Ezt a kötet szerkesztője megemlíthette volna előszavában, akárcsak azt, hogy Tőkés László írása a *Theologiai Szemle* 1986-os 4., július–augusztusi számában jelent meg a 216–231. oldalon, és ezt elérhetővé is tettünk a 2014-es nagyváradi Kálvin-konferencián (ld. „*Kálvini vonások a magyarok lelki arcán*” *Kálvin-konferencia – Nagyvárad 2014.* <https://kalvinkonferencia.wordpress.com/verszek-tanulmanyok/>)

Tőkés László 1985-ben készítette ezt a traktátust, talán annak is mintájára, ahogyan az erdélyi teológusok két világháború közötti ismeretterjesztő írásai jutottak el a gyülekezetekbe. Genfét, Kálvin városát 2000-ben te-

kintettük meg az egyházkerület küldöttségével. A Magyar Református Világszövetség látogatása alkalmával tartott istentiszteletet még rádión is közvetítették a genfi Szent Péter nevét viselő katedrálisból. Akkor felemlítettük az első magyar peregrinus, a feltehetően partiumi származású Belényesi Gergely nevét, aki 1544-ben kereste fel Kálvint. A nagy reformátor sírjához nem mehettünk el, mert nincsen megjelölve, de azt annak idején Szenczi Molnár Albert megtette Béza társaságában. Kálvin nyughelyének tekintetében az érvényes, amit Ravasz László mondott: „Nincs sírja annak, aki élő

gondolatokká változott.” (*Gondolatok*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1996, 121.)

Tőkés Lászlónak ezen újra kiadott tanulmánya emlékeztessen a hitvallási gyökereinkre, a következetes kálvini helytállásra és a pásztori-tanítói hivatásunk isteni megbízására. Válságos helyzetben jó, ha Kálvin élő gondolatai világítanak. Francia hittestvéreink szenvedéseinek közepette annak idején így születhetett meg a gyökeres változást kifejező kálvinista jelmondat Genfben: *Post tenebras lux*.

Hermán M. János

Nagy József Levente: *Csillagok közt kifeszítve*.

Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda 2015,

ISBN 978-973-665-394-0, 128 old.

Teremté tehát az Isten az embert az ő képére, Isten képére teremté őt: férfivá és asszonnyá teremté őket. (1Móz 1,27)

Jertek építsünk magunknak várost és tornyot, melynek teteje az eget érje. (1Móz 11,4)

És én öregettük odaszentelem magamat, hogy ők is megszentelteké legyenek az igazságban. (Jn 17,19)

Amikor az Úr Isten megteremtette az embert, Lelkéből lelket adott belé. Ezzel együtt mindent neki adott, amit mi így tudunk megfogalmazni: szeretet, jóság, önzetlenség, békeesség, meglegedettség, türelem, öröm, boldogság, harmónia. Egyszóval a Lélek ajándékait. Így lett az ember megajándékozott. Ajándék a lét, a teremtettség, az Éden kertje, a jóra való szabadság, a szeretet kiteljesedése – nem szégyellték, hogy mezítelenek –, ajándék a társ, a lehetőség, a tér és az idő

mérhetetlensége. Ajándék a Nap és a Hold, a csillagok, a növények, az állatok, a világosság és a sötétség.

